

## סוגיה יז: מעוברת, יולדת ומניקה ביום הכיפורים

\*

### רקע

פיקוח נפש דוחה את כל התורה חוץ מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. גופן של מעוברת, יולדת ומניקה חלוש, ולכן נשאלת השאלה אם ניתן להן פטור קטגורי, או שרק במקום שיש סימנים לפיקוח נפש הן פטורות מחיוב עינוי.

### מקורות

- א. פב. פג. "מתני' עוברת שהריחה מאכילין אותה... שבתאי אצר פירי" פסחים נד: "דרש רבא עוברות... ביום הכיפורים" [שלוש שורות]
- ב. רי"ף ג: באלפס, "מתני' עוברת שהריחה... חוץ מע"ז וג"ע וש"ד" ר"ן ד"ה מתני', גמ', וכתוב
- ג. שבת קכח:--קכט. "אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח... ע"י ארמאי" ר"ן א. באלפס ד"ה ולענין
- ד. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב ה"ט
- ה. שו"ע סי' תריז ומשנה ברורה [בעיקר ס"ק ב, ד-ו, י-יא, יג]

### הסבר הסוגיה

"דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים". [פסחים נד:]

רבא סובר שפשוט שעוברות ומניקות חייבות להתענות ביום הכיפורים, והוא מחדש שהן חייבות להתענות גם בתשעה באב, שחיובו מדרבנן. דינו של רבא פשוט מסברא, עינוי אינו מהוה סכנת נפשות לעוברות ומניקות, אלא צער בלבד, ולכן אינו דוחה איסור דאורייתא. מחדש רבא שאף בתשעה באב שחיובו מדרבנן, ובמקום צער לא גזרו חכמים, מעוברות ומניקות חייבות בתענית [עיי' תענית יד. מחלוקת תנאים האם מעוברות ומניקות חייבות בתעניות גשמים].

דינו של רבא עולה גם ממשנתנו המתירה למעוברת שהריחה לאכול עד שתשיב את נפשה, משמע ששאר מעוברות אסורות באכילה.

לגבי יולדת אין מקור מפורש בגמ'. המשנה [עג:] מתירה ליולדת לנעול סנדל, משמע שבשאר העינויים היא חייבת. השאלות [סוף שאלתא קסז, מובא בר"ן א. באלפס ד"ה ולענין, ורא"ש סי' י] אינו מקבל דיוק זה, ולדעתו יולדת אסורה להתענות כל שלושים יום ללידתה. מבאר הנצי"ב [בהעמק שאלה שם] שהשאלות לומד את דינו מדברי רבא הדורש שעוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים, הא יולדת אינה מתענה [ע"ש שלשאלות גרסה

שונה בדברי רבא. הנצי"ב מבאר שהשאלות, אינו מדייק מהיתר נעילת הסנדל, שאכילה אסורה, כיוון שלדעתו היחס בין נעילת הסנדל לבין אכילה הפוך. השאלות סובר, שנעילת הסנדל אינה צורך דחוף לילדת ולכן נחלקו רבנן ורבי אליעזר, אבל אכילה שהיא חיונית לילדת, כולי עלמא מודים שיולדת אסורה בתענית.

רוב הראשונים [רמב"ן תורת האדם, ענין הסכנה ד"ה ובשאלות, רא"ש ור"ן שם] חולקים על השאלות, ולדעתם יולדת חייבת בתענית. הגמ' במסכת שבת אומרת שלילדת יש שלושה זמנים שונים, כל שלושה ימים ללידתה מחללים עליה את השבת, אפילו אם אומרת שאינה צריכה, בין שלושה ימים לשבעה ימים ללידתה מחללים עליה את השבת, אם היא אומרת שהיא צריכה, לאחר שבעה עד שלושים יום אין מחללים עליה את השבת, אפילו אמרה שצריכה, אבל מותר לומר לגוי שיעשה מלאכה בשבילה. מחדש הרמב"ן, שדין תענית זהה לדין חילול שבת, וכל שלושה מאכילים אותה אפילו אם אומרת שאינה צריכה, ובין שלושה ימים לשבעה ימים מאכילים אותה רק אם אומרת שצריכה לאכול [השאלות סובר שדין זה נאמר לגבי חילול שבת להכנת מדורה ומים חמים שלא תצטנן, אבל אכילה ביום הכיפורים מותרת בכל שלושים יום שהיא מוגדרת כילדת (העמק שאלה שם)].

המשנה [פב.] אומרת שעוברה שהריחה, מאכילים אותה עד שתשיב נפשה. מבאר הגמ' [פב.] שאין מאכילים אותה מיד בגוף האיסור, אלא מנסים ליישב את דעתה בטעימת הרוטב, ורק אם אינו מועיל מאכילים אותה במאכל עצמו. אומרים הראשונים [רמב"ן תורת האדם שער הסכנה, ר"ן ג: באלפס ד"ה גמ', רא"ש סי' יג] שדין זה נאמר רק לגבי עוברה, שאין לנו אומד בהשבת דעתה, אבל דין חולה קל יותר, ומאכילים אותו מיד על פי אומד של בקיאים או על פי אומד של עצמו.

### סיכום

מעוברות ומניקות חייבות להתענות ביום הכיפורים ובתשעה באב. נחלקו הראשונים בדין יולדת, השאלות אוסר עליה להתענות כל שלושים יום, והרמב"ן, הר"ן והרא"ש סוברים שכל שלושה ימים אינה מתענה, בין שלושה לשבעה מתענה רק אם אמרה שאינה צריכה, ולאחר שבעה מתענה אפילו אם אומרת שצריכה לאכול [דין יולדת בתשעה באב שונה, עיין סי' תקנ"ד סע' ו, ומשנה ברורה סק"ט].

### הלכה

השו"ע [סי' תרי"ז סע' א] פוסק שמעוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. השו"ע [סע' ד] פוסק כרמב"ן שיולדת כל שלושה ימים אינה מתענה, ובין שלושה לשבעה ימים מתענה רק אם אומרת שאינה צריכה לאכול. השו"ע פוסק שאין מונים שלושה ימים מעת לעת, אלא מהיום הרביעי ללידתה חייבת להתענות, אפילו אם לא עברו 72 שעות משעת לידתה. המשנה ברורה [סקי"ג] מביא שיש פוסקים החולקים על השו"ע ומקילים לחשב את הימים מעת לעת, ומסיים המשנה ברורה: "דהמיקל בספק נפשות לחשוב השבעה ימים מעת לעת לא הפסיד".

המשנה ברורה פוסק על פי הגר"א, הגר"ז והדגול מרבבה, שיולדת בין שלושה לשבעה ימים ללידתה מתענה רק אם אומרת שאינה צריכה, אבל אם אינה יודעת אם צריכה או לא, אוכלת.

בזמננו יש המפקדים בהלכה זו. הגר"י פישר זצ"ל פוסק [בהסכמתו לספר פני ברוך, בהערות לס' ד סעיף יג]: "כיום הזה שנחלשו הדורות, ועשרות רבות של נשים מפילות ע"י התענית, צריכין כל הנשים המעוברות עד החודש התשיעי לאכול ביוהכ"פ פחות מכשיעור". כך פוסק גם ראש הישיבה.

פוסקים רבים מתנגדים לפסק גורף זה. מפאת חשיבות הדבר נצטט את פסק הציץ אליעזר [חי"ז סי' כ סע' ד]: "והנה לדעתי זוהי קולא גדולה עד מאד לבוא להתיר בהיתר כללי לאכול ביום הכיפורים לנשים מעוברות בגלל נימוק של "נחלשו הדורות", ולא רק להתיר כי אם גם להצריכן על כך, כדכותב בלשון "צריכין", זאת אומרת להורות להן לכתחילה שצריכות ע"פ דין לא להתענות, דכך יוצא מלשון דבריו של הגר"י פישר, ולעומת מה שכותב מעשרות רבות של נשים שמפילות ע"י התענית, הנה יודעים אנו לעומת זה מכל אתר ואתר על מאות ואלפי נשים מעוברות שמתענות ביום הכפורים ולא מפילות ח"ו, ואיך נוכל בגלל מקרים של עשרות נשים שמפילות [אם מפילות? ובודאי לא מיו"כ אחד אלא בצירוף מכמה מקרים של כמה ימי כיפורים] שהן מהוות מיעוטא דמיעוטא, לבוא משום כך לעקור הלכות גדולות בזה וקבועות לחיוב תענית בש"ס רמב"ם וש"ע באין חולק, ולקבוע כלל כן מדעת עצמנו כי נשתנו הטבעיים בזה? ושמיילא נשתנתה גם ההלכה בזה ושיש לכן לפוטרו משום כך מחיוב התענית ביוהכ"פ, ולא עוד, אלא להצריכם במפגיע שלא להתענות? ואין לשכוח כי גם חצי שיעור אסור מן התורה.

לכן לדעתי ברור הדבר לפי ההלכה כי אין לתת בזה היתר באופן כללי, ועל אחת כמה שאין להצריך אותן במפגיע כן לאכול, אלא יש לתת הוראה להן כי בכל מקרה של חולשה או סטיה מהמצב הנורמלי, עליהן לעשות שאלת חכם שיוורה להן את הדרך שילכו בהן לפי המצב שיתברר לפניו במקרה הפרטי של השואלת.

לעומת זה יש אבל להתיר בשופי לאכול בשיעורין במקרה אשר הפילה כבר פעמיים, וכפי שכתב ב"פני ברוך" עפ"י הארחות חיים.

לענין מניקות פוסק הגר"א נבנצל שליט"א [מובא במקראי קודש פ"ט הע' נז], שבזמננו יש חשש שיפסק החלב, ולכן מותר למניקה, אפילו אם מניקה בצורה חלקית, לשתות ביום הכיפורים לשיעורין, אלא אם בטוחה שלא יחסר לה חלב עקב הצום.

חשוב לציין שהיתרו של הגר"א נבנצל מתייחס לשתייה בלבד, כיוון שחוסר הנוזלים יכול לגרום להפסקת החלב, אבל אין מקום להתיר אכילה בצורה גורפת לא לגבי מניקה ולא לגבי מעוברת [כך אמר לי ראש הישיבה, למרות שבתשובה שפירסם כתוב "ואפילו ביום כיפור יש להורות למינקת לאכול"].

מור"ר הגר"א ליכטנשטיין זצ"ל מורה שמניקות ומעוברות מתענות ומשלימות. שאלתי אותו, האם כיוון שיש פוסקים המתירים למניקות לשתות ביום כיפורים הוא מוכן להתיר

להן לפחות בתשעה באב. ענה הרב שהוא שאל רופאים מומחים, והם אמרו לו שאם תשתה הרבה לפני הצום ולאחר הצום לא יפסק החלב, ולכן הוא מורה שחייבות להתענות אפילו בתשעה באב נחשוב לציין שקושי הצום תלוי בפעילות שאדם עושה במשך היום, ולכן חובתו של הבעל לאפשר לאשתו מנוחה מקסימאלית כדי שתוכל להתענות. לפיכך הבעל צריך לקחת על עצמו את האחריות לשאר הילדים, אפילו אם דבר זה ימנע ממנו תפילות בציבור].